

Adam Karpiński

Wprowadzenie [Zagadnienia krytyki teksty : I]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 85/2, 186-187

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

III. P R Z E K Ł A D Y Z A G A D N I E N I A K R Y T Y K I T E K S T U. I

Pamiętnik Literacki LXXXV, 1994, z. 2
PL ISSN 0031-0514

WPROWADZENIE

Chyba nie ma potrzeby wyjaśniania, czym zajmuje się krytyka tekstu. Jest to bowiem najstarsza i podstawowa dziedzina filologii, od której zaczynać się winny wszelkie studia literaturoznawcze. Zajmuje się wszak ona badaniem zapisów, za których pośrednictwem dotarł do nas utwór, i konstruowaniem wzorców postępowania mającego na celu jego krytyczną edycję. Z pewnym zażenowaniem przyznać jednak trzeba, że w Polsce nie uprawia się zasadniczo krytyki tekstu. Poza filologią klasyczną z rzadka jest ona przedmiotem wykładów uniwersyteckich, a powstające prace z dziedziny edytorstwa, zwłaszcza literatury dawnej, rozpowszechnianej w tradycji rękopiśmiennej, pozostają w pewnej izolacji od badań europejskich.

Taka sytuacja powoduje, że przedstawiany obecnie w „Pamiętniku Literackim” wybór prac z zakresu krytyki tekstu ma również na celu częściowe odrobienie zaległości. Trudno bowiem prezentować tylko najnowsze koncepcje bez pokazania pozycji w tej dziedzinie fundamentalnych, o znaczeniu historycznym. Dlatego też zaczynamy od obszernych fragmentów traktatu Paula Maasa *Textkritik* (wyd. 1: 1927), zrodzonego na gruncie filologii klasycznej, podstawowego jednak dla każdego, kto zajmuje się krytyką tekstu, również w obrębie literatury nowożytnej. Ustalone tam pojęcia i zasady postępowania krytycznego stały się punktem wyjścia dalszego rozwoju tej gałęzi literaturoznawstwa, mimo iż w zgodnej opinii filologów model zaproponowany przez Maasa, przez swoją abstrakcyjność i do pewnego stopnia ahistoryczność, w wielu sytuacjach nie daje się zastosować.

Badanie tradycji tekstu proponowane przez Maasa, a później m.in. przez Giorgia Pasqualego (*Storia della tradizione e critica del testo*. Firenze 1932; wyd. 2: 1962), nastawione na odtwarzanie archetypu metodą eliminacji błędów, kwestionowane było zarówno przez zwolenników pozytywistycznej metody Bédiera, koncentrujących się na obiektywnym charakterze zabytku (rękopisu, druku) uznanego za podstawę edycji (ta metoda dominuje w edytorstwie polskim), jak też przez badaczy bliskich nurtowi bédierowskiemu, uznających za główny przedmiot zainteresowania poszczególne stadia kształtowania się tekstu w tradycji. Ta ostatnia „szkoła”, stworzona przez uczonych radzieckich, zajmujących się staroruskimi latopisami, wprowadziła również nowy termin dla swych badań, które miały się zwać „tekstologią” (termin ten przyjął się również w Polsce). W niniejszym wyborze zamieściliśmy krótki fragment podstawowej pracy Dmitrija Lichaczowa dotyczący zagadnienia rekonstrukcji tekstu, problemu najbardziej kontrowersyjnego, ale też najistotniejszego dla wszystkich kierunków badawczych, nawet wtedy gdy celowość zabiegów rekonstruujących jest podważana. Postawiony przez Lichaczowa problem: rekonstrukcja tekstu czy badanie jego tradycji, wydaje się pozorny, z jednej bowiem strony rozłożenie preferencji celów i metod zależy od tego, co jest przedmiotem badania, z drugiej zaś — nic tak nie prowadzi do poznania tradycji jak próby rekonstruowania.

Dyskusje wokół metod i celów krytyki tekstu spowodowały również ewolucję kierunku wyznaczanego m.in. przez Maasa. Dostrzec możemy w jego obrębie dwutorowość podejmowanych działań. Jedne, postępujące drogą tradycyjną, koncentrują się na pojęciu „błędu”, „uszkodzenia”, studiując złożony mechanizm kopiowania tekstów. Te badania reprezentuje w niniejszym wyborze artykuł *Kopia i zniekształcenie* Aurelia Roncaglii, omawiający błędy kopii i proponujący własną ich typologię. Inny kierunek badań, szukający nowych rozwiązań, skupia uwagę na naturze „wariantów”, starając się przezwyciężyć dychotomię: lekcja błędna — lekcja poprawna. Taką propozycję znajdziemy w artykule *Krytyka tekstu, teoria zbiorów i diasystem* Cezara Segrego, wprowadzają-

[Wybór prac do tego cyklu i redakcja naukowa: Adam Karpiński.]

cym do rozważań o tekście przekazywanym pojęcie „diasystemu”, tj. traktującym tekst jako strukturę kompromisową – wynik nakładania się na siebie dwu „systemów” (autora i kopisty-redaktora), dających się wyodrębnić na różnych poziomach organizacji utworu.

Wybór prac zaproponowany w dziale przekładów „Pamiętnika Literackiego” pokazuje drobny tylko wycinek problematyki, jaką zajmuje się współczesna krytyka tekstu, ograniczony do badań tradycji rękopiśmiennej literatury dawnej. Równie interesujące i pożyteczne byłoby zaprezentowanie studiów nad tradycją poprzez druk (np. z kręgu angielskiej szekspiologii), jak i nad literaturą późniejszą (np. francuska „krytyka genetyczna”), nie mówiąc już o najnowszych badaniach wykorzystujących w krytyce tekstu teorię zbiorów czy programy komputerowe. Udostępnienie odpowiednich publikacji przekracza jednak możliwości „Pamiętnika Literackiego”. Raczej należy mieć nadzieję na powstanie zespołów badawczych, które zajmą się m.in. upowszechnianiem najważniejszych pozycji z zakresu krytyki tekstu.

Adam Karpiński